

условие применения удаления из зала суда нарушителей порядка судебного заседания. Обращается внимание на наличие дискуссионных вопросов определения повторности нарушения порядка в зале судебного заседания.

Ключевые слова: удаление, основания применения, несоблюдение правил поведения, невыполнение распоряжений председательствующего, повторность.

Summary

Bilokin R. Grounds and conditions of removal from the courtroom as a measure of procedural criminal liability.

The article analyzed the criminal procedure law provisions regulating the grounds and conditions of removal application as a measure of procedural criminal liability. The problems of enforcement of these provisions were identified and the proposals for their improvement were developed. Repetition as a prerequisite for removal of the trial troublemakers from the courtroom was investigated. Attention is drawn to the availability of disputed issues of the definition of repeated order violations in the courtroom.

Key words: removal, reasons for application, non-compliance with the rules of conduct, failure to obey the orders of the chief justice, repetition.

УДК 343.1:343.9

О. П. ВАЩУК

Олеся Петрівна Ващук, кандидат юридичних наук, доцент Національного університету «Одеська юридична академія»

НЕГЛАСНІ СЛІДЧІ (РОЗШУКОВІ) ДІЇ: ВЕРИФІКАЦІЯ ДАНИХ

Відповідно до чинного Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України)¹, Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»² та Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні³ у 2012 р. в Україні утворено новий самостійний процесуальний інститут негласних слідчих (розшукових) дій, який своїм становленням суттєво скоректував регламентацію досудового розслідування, доповнивши його ще одним дієвим засобом отримання доказів в кримінальному провадженні. Однак, з іншого боку, це призвело до необхідності окремого дослідження цього інституту в межах кримінального провадження, що виявило певні недоліки та особливості його сутності при верифікації даних, отриманих під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Проблематиці негласних слідчих (розшукових) дій присвячені роботи таких дослідників, як Ю. Аленін, Ю. Бражник, М. Погорецький, Л. Удалова, В. Шепітько, М. Шумило та ін. Однак, відкритими залишаються питання щодо організаційно-тактичних можливостей верифікації даних при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій та ефективного використання їх результатів.

Отже, **метою цієї статті** є висвітлення окремих питань верифікації даних при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій та внесення пропозицій щодо їх вирішення із врахуванням обставин злочинної події.

У гл. 21 КПК України регламентовано проведення негласних слідчих (розшукових) дій. У параграфі першому закріплені загальні положення про негласні слідчі (розшукові) дії. Однак, загальні положення (вимоги) до слідчих (розшукових) дій були закріплені в ст. 223 КПК України. Тобто, констатуємо процесуально регламентовану відмінність між слідчими (розшуковими) діями та негласними (слідчими) розшуковими діями. Так, якщо ст. 223 КПК України містить тільки вимоги до проведення слідчих (розшукових) дій, то ст.ст. 246–257 включають регламентацію підстав проведення, розгляд клопотань слідчим суддею, окремо розгляд клопотань про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії, строки дії ухвали слідчого судді про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії, виняткові випадки проведення негласної слідчої (розшукової) дії до постановлення ухвали слідчого судді, визначені вимоги до постанови слідчого, прокурора про проведення негласної слідчої (розшукової) дії, фіксація ходу і результатів негласних слідчих (розшукових) дій, порядок повідомлення осіб, щодо яких проводилися негласні слідчі (розшукові) дії, заходи щодо захисту інформації, отриманої в результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій, заходи щодо захисту інформації, яка не використовується у кримінальному провадженні, можливості використання результатів негласної слідчої (розшукової) дії у доказуванні, використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій в інших цілях або передача інформації. Аналізуючи вищевикладене, ми робимо висновок, що законодавець намагався якомога точніше нормативно закріпити умови проведення саме негласних (слідчих) розшукових дій, при цьому підкреслюючи процесуальну складність таких дій та необхідність чіткого дотримання умов їх проведення.

У КПК України ми бачимо поділ негласних слідчих (розшукових) дій на дві великі групи:

– проведення негласних слідчих (розшукових) дій у формі втручання в приватне спілкування (аудіо-, відеоконтроль особи, накладання арешту на кореспонденцію, огляд і виїмка кореспонденції, зняття інформа-

ції з транспортних телекомунікаційних мереж, зняття інформації з електронних інформаційних систем) – параграф 2 глави 21 КПК України;

– проведення інших видів негласних слідчих (розшукових) дій (обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи, установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу, спостереження за особою, річчю або місцем, аудіо-, відеоконтроль місця, контроль за вчиненням злочину, виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації, негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження та використання конфіденційного співробітництва) – параграф 3 глави 21 КПК України.

У КПК України визначено суб'єктів, які приймають рішення про проведення негласних слідчих (розшукових) дій, та тих суб'єктів, що мають право проводити їх. Окрім цього чинний КПК України запровадив судовий контроль, який здійснює слідчий суддя щодо законності проведення негласних слідчих (розшукових) дій⁴.

Отже, намагаючись провести паралель між гласними і негласними слідчими (розшуковими) діями з метою виявлення особливостей верифікації даних в цих діях, ми стикаємося з тим, що теоретично та практично ми маємо виокремити спільне та окреме між ними. У наших дослідженнях^{5,6,7} ми вже отримали висновки щодо особливостей верифікації даних при проведенні слідчих (розшукових) дій, які надають можливість сформувати прийоми для збільшення ефективності кримінального провадження. При цьому, підкреслюючи умови та особливості слідчих (розшукових) дій, ми виокремили спільне та окреме у верифікації даних при проведенні слідчих (розшукових) дій, як гласних так і негласних.

Предметом верифікації при проведенні негласних (слідчих) розшукових дій є дані щодо елементів криміналістичної характеристики, що віддзеркалюються у обставинах, які підлягають встановленню в конкретній негласній слідчій (розшуковій) дії, обмежені наявністю власного предмету проведення та засобами. Коло таких даних, що будуть підлягати верифікації при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій, будуть залежати від попередньо отриманих даних, їх верифікації та обставин, які підлягають перевірці та встановленню.

Проведення негласних слідчих (розшукових) дій проходить в унікальному інформаційному просторі та комунікаційній взаємодії їх учасників. Цей інформаційний простір має свої особливості, що полягають у його односторонньому характері. Тобто, особа, щодо якої зазначені дії проводяться, є учасником негласної слідчої (розшукової) дії не усвідомлюючи цього. Вона не має можливості контролювати власну поведінку та корегувати її, готувати завчасно показання та будувати ситуації. Особа, що є учасником негласної слідчої (розшукової) дії, веде звичне для неї життя, одночасно виступаючи об'єктом дослідження з цієї негласної слідчої (розшукової) дії. Метою при цьому виступає отримання криміналістично-значущої інформації щодо злочинної події. Від завдань слідчого буде залежати її кількість, обсяг та своєчасність. Крім того, є й інші особливості, що полягають у проведенні негласних слідчих (розшукових) дій оперативними працівниками та протягом тривалого часу, що, відповідно, має своє відбиття у дійсності.

Як і в будь-якому інформаційно-комунікаційному просторі, при проведенні негласної слідчої (розшукової) дії наявні дві складові:

- вербальна;
- невербальна.

До того ж, варто врахувати чинники, які впливають на призначення, проведення та оцінку негласної слідчої (розшукової) дії:

- просторові;
- часові;
- суб'єктивні.

Теоретично варто розділити проведення негласної слідчої (розшукової) дії на певні стадії: початкову, робочу та заключну. У свою чергу, кожна з них має свої особливості, вимоги та правила на стадії планування, проведення та підбиття підсумків.

Методи, які використовуватиме слідчий при проведенні негласної слідчої (розшукової) дії, повинні враховувати особливості складових інформаційного простору. Наприклад, спостереження, як один із основних методів, що використовується при проведенні будь-яких слідчих дій, має свої особливості, що полягають у спостереженні без виявлення його ознак для особи, за якою ведеться спостереження; чи експеримент, що буде мати характер польового зі всіма обставинами, що звідти впливають.

До того ж, прийоми верифікації даних є пізнавальною діяльністю спочатку оперативних працівників, а потім вже слідчого. Тому в цьому випадку ми вже бачимо дві паралелі щодо верифікації одних і тих самих даних, однак оперативні працівники мають змогу опосередковано верифікувати дані, тоді як слідчий не має такого контакту з надавачом даних, тому йому залишається тільки варіант з верифікацією даних, не сприйнятих ним особисто, а з інших джерел (аудіо-, відеозапис, показання оперативних співробітників, інформація з транспортних телекомунікаційних мереж тощо).

У наших попередніх дослідженнях вже були сконструйовані та виділені спеціальні прийоми для верифікації даних⁸. Однак, їх застосування при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій має свої особливості, які утворюються в залежності від:

- наявності кримінального провадження;
- кваліфікації злочинного діяння;

- слідчої ситуації;
- версії, що перевіряється;
- предмета посягання;
- кола обставин, що підлягають встановленню;
- особи, щодо якої проводиться негласна слідча (розшукова) дія.

При плануванні проведення негласних слідчих (розшукових) дій рекомендуємо слідчому скласти план дій на цю конкретну дію з урахуванням всіх складових (встановлені і відомі дані, передбачені, однак не встановлені, невідомі, однак виявлені), виконання якого забезпечить встановлення всіх обставин злочинної події.

Отже, при верифікації даних під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій доцільно використовувати наступні прийоми:

1. Прийом експериментального верифікування даних;
2. Прийом пізнавального верифікування даних;
3. Прийом вербування сторонніх осіб.

Засобами, що будуть використовуватися під час проведення негласних (слідчих) розшукових дій, можуть бути заздалегідь ідентифіковані (помічені) або несправжні (імітаційні) засоби. Ці засоби, згідно ч. 1 ст. 273 КПК України, дозволяється виготовляти та використовувати, однак, саме в цій статті чітко не визначена мета використання таких засобів. Вказано лише, що за рішенням керівника органу досудового розслідування чи прокурора під час проведення негласних (слідчих) розшукових дій вони можуть бути використані. Далі мова вже йде про забезпечення цього використання. А мета їх використання залишається невідомою. З іншого боку, в КПК України існує обмеження щодо заборони використання зазначених засобів з іншою метою. Отже, яку мету мав на увазі законодавець?

Процес верифікації даних у межах кримінального провадження, зазвичай, супроводжується такими типовими комунікаційними ситуаціями:

1. Суб'єкт спостереження (спостерігач) + суб'єкт спостереження (за яким спостерігають) + обстановка (оточуюча);
2. Суб'єкт спостереження (спостерігач) + суб'єкт спостереження (за яким спостерігають) + суб'єкт спостереження (за яким спостерігають) + обстановка (оточуюча);
3. Суб'єкт спостереження (спостерігач) + суб'єкт спостереження (спостерігач) + суб'єкт спостереження (за яким спостерігають) + суб'єкт спостереження (за яким спостерігають) + обстановка (оточуюча);
4. Суб'єкт спостереження (спостерігач) + суб'єкт спостереження (спостерігач) + суб'єкт спостереження (за яким спостерігають) + обстановка (оточуюча).

Однак, можливі також інші варіанти типових ситуацій в залежності від підстав та складових криміналістичної характеристики кримінального провадження.

Сформовані нами результати дослідження в сфері верифікації даних при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій на досудовому розслідуванні висвітлили низку проблемних питань, які ми дослідили та пропонуємо їх вирішення наступним чином:

1. Недосконалість процесуального регламентування проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Рішення: аналіз чинного нормативного закріплення негласних слідчих (розшукових) дій та усунення прогалин у формі регламентування їх чи надання інструкцій до використання на практиці.

2. Існування двох паралельних суб'єктів верифікації даних при проведенні негласних (слідчих) розшукових дій – слідчого та оперативного співробітника.

Рішення: проведення окремих стадій чи етапів негласної слідчої (розшукової) дії слідчому з оперативним співробітником разом для усунення заочної верифікації даних.

3. Фіксація ходу та результатів проведення негласних слідчих (розшукових) дій з урахуванням вербально-невербальних складових.

Рішення: внесення змін до КПК України з можливістю відео-фіксації ходу та результатів більшості негласних слідчих (розшукових) дій з метою подальшого аналізу невербальної складової.

4. Недостатня інформованість слідчого та оперативного працівника про можливості верифікації даних та значення невербальної інформації при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій.

Рішення: створення спеціальних інструкцій та методичних посібників з детальним описом можливостей та засобів верифікації даних під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

5. Недостатня дослідженість методів та прийомів верифікації даних при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій.

Рішення: аналіз наявних та формування нових знань щодо методів та прийомів верифікації даних при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій з одночасним удосконаленням існуючих та вживаних.

6. Недостатня розробленість засобів верифікації під час проведення негласних (слідчих) розшукових дій.

Рішення: аналіз сучасних засобів верифікації під час проведення негласних (слідчих) розшукових дій, їх удосконалення, виявлення та створення нових.

Підсумовуючи вищезазначене, підкреслимо, що верифікація даних при проведенні негласних (слідчих) розшукових дій є ефективним засобом кримінального процесуального доказування, надаючи можливість своєчасного виявлення достовірних та недостовірних злочинній події обставин. Однак верифікація даних при проведенні негласних (слідчих) розшукових дій потребує постійного удосконалення у зв'язку з наявни-

ми проблемними питаннями та поставленими завданнями для їх вирішення, перш за все – недостатньої розробленості нормативної бази та перетинання компетенцій уповноважених осіб.

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

² Про оперативно-розшукову діяльність : закон України від 18.02.1992 № 2135-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>

³ Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12>

⁴ Погорецький М. А. Негласні слідчі (розшукові) дії: проблеми провадження та використання результатів у доказуванні / М. А. Погорецький // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2013. – № 1. – С. 272.

⁵ Ващук О. П. Вербалізація і верифікація в контексті проведення слідчих (розшукових) дій / О. П. Ващук // Реформування законодавства України та розвиток суспільних відносин в Україні: питання взаємодії : матер. міжнар. наук.-практ. конфер. (м. Ужгород, 30–31 березня 2013 р.). – Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2013. – С. 216–218.

⁶ Ващук О. П. Прийоми верифікації даних при проведенні слідчих (розшукових) дій / О. П. Ващук // Право і суспільство. – 2013. – Вип. 6. – С. 293–298.

⁷ Ващук О. П. Тактика використання невербальної інформації при проведенні слідчих (розшукових) дій / О. П. Ващук // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Юридические науки». – 2013. – Т. 26 (65). – № 2-2. – С. 293–299.

⁸ Ващук О. П. Прийоми верифікації даних при проведенні слідчих (розшукових) дій / О. П. Ващук // Право і суспільство. – 2013. – Вип. 6. – С. 294.

Резюме

Ващук О. П. Негласні слідчі (розшукові) дії: верифікація даних.

Стаття присвячена дослідженню верифікації даних при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій в кримінальному провадженні з урахуванням норм чинного Кримінального процесуального кодексу України. Розглянуто загальні засади негласних слідчих (розшукових) дій, визначено складові інформаційно-комунікаційного простору. При виокремленні стадій та етапів негласних слідчих (розшукових) дій охарактеризовані прийоми для верифікації даних. Запропоновано способи вирішення проблемних питань верифікації даних під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Окреслені перспективні напрями дослідження невербальної інформації при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій.

Ключові слова: кримінальне провадження, негласні слідчі (розшукові) дії, верифікація, вербальна інформація, невербальна інформація, методи верифікації даних, прийоми верифікації даних.

Резюме

Ващук О. П. Негласные следственные (розыскные) действия: верификация данных.

Статья посвящена исследованию верификации данных при проведении негласных следственных (розыскных) действий в уголовном производстве с учетом норм действующего Уголовного процессуального кодекса Украины. Рассмотрены общие основания негласных следственных (розыскных) действий, определены составляющие информационно-коммуникационного пространства. При выделении стадий и этапов негласных следственных (розыскных) действий охарактеризованы приемы верификации данных. Предложены способы разрешения проблемных вопросов верификации данных во время проведения негласных следственных (розыскных) действий. Очерчены перспективные направления исследования невербальной информации при проведении негласных следственных (розыскных) действий.

Ключевые слова: уголовное производство, негласные следственные (розыскные) действия, верификация, вербальная информация, невербальная информация, методы верификации данных, приемы верификации данных.

Summary

Vashchuk O. Covert investigative (detective) actions: data verification.

The article investigates data verification during covert investigative (detective) actions in criminal proceedings considering the actual norms of Criminal Procedure Code of Ukraine. The general principles of covert investigative (detective) actions are reviewed, the components of the information-communication space are determined. With isolating of stages and phases of covert investigative (detective) actions described methods for data verification. The ways of solving problems of data verification during covert investigative (detective) actions are proposed. The future directions of research of nonverbal information during covert investigative (detective) actions are outlined.

Key words: criminal proceedings, covert investigative (detective) actions, verification, verbal information, non-verbal information, methods for data verification, techniques for data verification.